

Medicinal and magic uses of some plants.

Tirelo ya ditlhare.

1b

Go na le tlhare tse dingwe tse e reng fa di irwa ka tsela tse mefuta di fetoge dipheko kapa boloi ja ka ka tlhokwana la tsela le ba bangwe ba reng ke tshebedi-yadira motho o sebelwa ke wabo. Ke tlhare se epiwang mudi se e reng fa monna a tsamaya a se loke kgetsing e re fa a fitlha fa tsela tse pedi di aro anang a se phure a kgwele ka pele le morago go phepisa dira. E bile gape ke sa go batla tiro gore motho a ratwe ke makgow fa se sitswe sa kopanywa le mafura a lekgowa monna a itlotsa dintshi ka sona, le fa monna a ya kgotla a na le molato a itlotsa ka sona. Janong ka tsela ya go dira tlhokwana-la-tsela pheko fa go paka Amose monna wa Makgwane mmuna phuti ga Mfatlha ya a gileng ga Makgwane dithabeng mudi o ya epywa o leswe o ome pila, e re fale mudi wa sona o omile pila monna a o sile a batle mafura a mafsi a kopanye ka monwana fela e seng mafura a kolobe, janong monna a name a batle dimepo fela a di lootse serumo, a tlotse motswako fa mepong tse nne fela. namile janong o gumane pheko ya masimo. Fa motho a sa na go lema tshimo o tsaya mepo tse tloeditsweng tse nne monna a di iteele ka ngwe ngwe go lekanya dikgutlo tse nne tsa tshimo. Ka go ira jaana tshimo e sireletswe; fa motho ya pelo-mpe a ka tla fa teng bosiu kapa nshegare ka gore ke tlele go nota mpu wa tshimo ye o tla tloga fa teng a tsere botlhoko.

Gape ka taola ye ngwe tlhokwana-la-tsela le iriswa janong fa monna a ratwe go lomeletsa mosetsana kapa k arebe e ne e mogana o sila mudi wa lona a kopanye le mafura a batle nakana la pudi kapa phuti aloke motswako ka teng, a batle mafafa a mabedi a mogatla a patakasane a fitlha a a tlhomele ka dintlha ka lenakaneng la tlhokwana-la-tsela. Go tloga fao monna o tla disa ka metlha fa a ka bonang kgarebe e mogang e rotela teng, fa a ka bona e rotetse golo lesogana le tla nna le itsamaisetsa golo fao, fa le fitlha le ntshe lefofana lenakeng le le tshatshe pila ka setlhare se le le tlhomele ka ntlha fa kgarebe e rotetseng teng go fele. Ka go ira

jalo kgarebe ye e tla fetoga seotswa sa mafelletso, ke gore kgarebe e e dirilwang jalo e tla leka go kopolla banna ditsholopo e rata fela marobalo. Monna wa Makgwane o re fa go irilwe monna jalo, go nna madube-madube thata ka yena ka gore mosadi kapa mose-tsana fa a kopa ka yena e namile o ya mo betella fela go batla marobalo. Go thwe mongwe le mongwe ya tswalang mose a ka se ka a kgabola matlhong a sogana la mofuta wo. Janong fa monna kapa mosetsana ya ileng a lomeletsa motho yo mongwe jalo a rata gore motho hola a tlogele bofebe ba bootswa, o ya ko a neng a tihometse fofa la patakasane a fitlhe a le tihomolle fela a latlhe nageng. Ka nako yeo go thwe motho ya neng a iregile sefebe o tla fetoga a nne motho wa mogwa wa gagwe wa pele. Go thwe fa mosadi a lomeleditswe jalo mapele kapa matlase a gagwe a a roba-roba ja ka ka mogatla wa patakasane a mo tlhokise boroko le monna jalo fela.

5 Dira-tsa-gagwe ke tihare kapa pheko ya go tsamaya maeto. Go epiwa mudi wa sona motho a o boloke ka kgetsing e tla re fale monna a tsaya leeto a phute a kgwele pele le morago le ka matlhakore go ira jaana ke go phepisa leotlana tseleng. Go thwe fa motho a fitlha motseng a o lebile o tla fitlhela leotlana le ile fa le ne le le koo. Dira-tsa-gagwe go thwe se iriswa ke masodu thata.

Monano ke setlahare se se sirelang motho fa a lwala gore a se ka a nna a kokotletswa bolwetsing ba gagwe. Go epsa mudu o fiseletswe o kopangwe le mafura a mafsi. Jalo molwetse a tlhabelwe ka sona fa malokollong a otlhe, e re se se salang se thalwe maputla-tsela kgorwaneng ya lapa la fa molwadi a letseng teng. Mosadi kapa monna wa monoti fa a tla ka go tla goteletsa bolwetse e tla re a loka lenao a ka kgorwaneng ya molwetse a wa a robega a gumana botlhoko. Go thwe fa moloi a tlile fela a se na molato o tsena pila a bo a itswele pila. Le ngwana fa a sa tsamaye ka bonako o tlhabelwa ka monano malokollong a gagwe.

6 Mmadikgaganeng ke pheko e kgolo ya mokwala, e kile ya phekola Joji mmuna phuti mosimane wa Makgwane ya agileng ga Makgwane dithabeng tsa Metlhakeng. O na a se epetswe ke Amose

Makgwane rangwanagwe sa thusa ngope ya mosimane. Go epiwa mudu wa sona o leswe o omelle motho janong a o tseye a wo ire dingathana, a tlise lebeya le na le mahala a molelo a fiselele mmadikgaganeng fa teng, a kgupegetse molwetse go mo arametsa madi a molwetse a ntse a rothela fa setlhareng. Se sengwe fa se sa na go fsa kgoko se beelwa ka thoko, e tla re fale modutlangope a sa na go se orumetswa se se beilweng ka thoko sa silwa ya re a nawa dijo sa kopanyetswa le bogobe, a se ja. Go thwe se irwa gangwe fela jalo ngope e name e kgaotse. Ke setlahare se se melang dithabeng, tlase ga mafsika fela.

7.

Motho fa a re a tsoga a fitlhele matlho a gagwe a thibilwe ke dithoko, fa a rata go di alafa o tsoga e sa le ka moso a tseye thipa a fitlhe fa tlhareng sa monato a sete lemati la sona go le apola, janong a nne a tlobe dithoko tsa gagwe a di tsenye ka teng ga lemati la monato. Fa a sa na go fetse go itloba dithoko a boye gape a kgurumele mati la monato pila. Fa a irile jalo fa monatong o metsi a ka se ka a tlhola a bona dithoko fa maitlhong a gagwe fa a tsoga. Go thwe ke setlhare sa tsona dithoko se thusitse monna wa Letebele Rubene Molekwa. Go thwe fale manyela a marekgu a kopanya lemati le monato e namile dithoko di epetswe fa mothong.

8

Seromo ke setlhare sa diromo se mefuta e mmedi, se sengwe se epywa mudu, sengwe se kgwa matlhare fela a sona a newe motho go tshotlha. Diromo ke bolwetse bo bo irwang ke batho ba ba maswe, ja ka mosadi ya senyegileng ka baka la go feba le banna ba bantsi. Mosadi wa tsela ye fa a naya motho ya ilwang ke diromo dijo motho yoo dijo tsa teng di tla mo tlala dimpa tsa mo irela bothata. Ja ka ka Lesibana mmina kwena ga Mfatlha monna wa Matsila ya agileng ga Rantshu o tlogile a ya ga Dintshi go eta, mosadi go thwe Mmaseiphoro wa Moatshe a mo tshelela bojalwa anthe o na le diromo etswe bile di ila Lesibana. E rile Lesibana a fetsa phafana tse pedi dimpa tsa nama tsa tlallana. Lesibana mmina kwena a name a tloge a ye ga Makakaba go Setefanese, e re a fitlha a bo a setse a gegesela

9 fela. Fa Setefanese monna wa mmina pitsi a botsa gore molato ke eng. Lesibana a re, "Ke nole bojalwa ke bo nawa ke mosadi wa Moatshe Mmaseiphoro ke gona ke tla utlwa mpa e tlalelana . Go bo go le ngwana wa lethari wa Setefanese go thwe Mokatanane ya nyetsweng ga Setlhare ko Mmanamene a name a re ke diromo ga se eng. Ke gona Mokatanane a tloga a ema a ya thabaneng ka mora saka, a tswela a tshotse seromo se kgwang matlhare a fitlha a naya Lesibana a tlhaguna. E rile fa monna wa Matshila a sa na go tshotlhatshotlhaa mpa ya nama ya re photlhe-photlhe. Lesibana a nama a fola, Mokatanane a ba a mmolelela gore fa ekaba e ne e se motsalage o ne a ka bo a ka kopa kgomo go yena. Lesibana ke gona a tla tloga a elelelwa gore o ilwe ke diromo. Go thwe ba bangwe batho ga e ke di ba ira sepe le fa ba filwe ke basadi ba tsona. Fa banneng diromo ga di a ata fela ga monna madi a gagwe a sa loka ka baka la go rata mesese thata fa tlhaba nama nama ya teng e ne e bolaise batho mala. Ja ka Motshusi monna wa Tsiane mmina phuti ya agile-
10 ng ga Dintshi o na a tlhabile kgomo ka letsogo la gagwe ka taolo ya Motshabo mmagwe a tlhabela ditlogolo nama ya kgomo ye e ile ya bolaisa ma batho mala, mala a batho a ba a ba sianisa ba bangwe ba ba ba tlhatsa ja ka Klesono mosimane wa Monyeki ya leng ga Ramphorotlheng.

Kgophane e nnyane mudi wa yona ke tlhare sa pelo. Go fufutswa mudi ka metsi motho a nne a phoke-phoke. Gape kgophane ke tlhare sa molelo fa motho a fsele o tlotswa ka tswina ya makgapetla a yona.

Kgopane e kgolo ya thaba ke tlhare sa morothwane fa dikgomong se ya kgalwa se tlhakangwa le tshungwane e kgibidu go lokwe letswai, janong go noswe kgomo fa e gana go fula. Go thwe kgophane e bofolla morothwane e tlhepise ntshu kgomo e name e fule.

11 Molomo-monate ke tlhare sa go bua le basadi kapa methephana. Se epiwa mudi wa sona o mo setlhana o monate, janong fa monna a ya go bua le mosetsana o ya phura-phura; e tla re fa a ntsha mmuo ka ganong mosetsana a nama a utlwa e le ya nnete fela.

12 Mamati a monato a omileng kapa mudi wa wona o omileng o silwa boupe mme e tla re fa motho a na le ntho a tsaya boupe ba mati la monato a tshela fa nthong. Go thwe fa go tshetswe upa la monato ntho e name e kopane e fole ka bonako. Fa ntho e gafile upa la monato le kopangwa le mogato.

Kodu-tala fa e bolailwe mme ya ntshwa boko ba yona ba omiswa pila fa go paka monna wa Mokwena Matlokomane ke boloi bo bo seng pila. Go thwe motho o sila boko ba teng e be leupa fela, janong fa a rata go bolaya motho o mo tshelela dijong motho a name a kgalege, fa a re ke nwa metsi a name a karalale. Gape i fa ka loka fa motsokong wa dinko mme a sunedisa yo mongwe, ya sunedisitsweng go thwe o name a kgaoge mongetsane a swe. Go thwe fa motsokong o kongwang motho a name a omelle legano, fa a re ke nwa metsi a name a swe.

Sengetse sa letlhaka go thwe se kgona go thibela motlhapo. Fa motho a rata go thibela yo mongwe motlhapo tsaya mmu o metsi wa motho a o loke letlhakeng, mme a tsenye le sengetse sa letlhaka ka teng a thibele. Fa sengetse se se ka nna ka mmung wa moroto wa ba wa oma motho o sengehile senya. Fa sengetse se thoma go thibellwa motho le yena a name a palelwe ke go tlhapologa, fela ga se ka ntshwa morotong motlhapo o name o bulege motho le yena a name a fela ga se ka ntshwa morotong motlhapo o name o bulege motho a phele.

13 Mudi wa moduba fa o omile wa silwa mme wa tlhakangwa le mafura a mafsi go thwe ke tlhare sa lerato banyaneng. Se lokwa ka thekgwaneng go tshetswe maimenyana, janong fa lesogana le ya go bolela le kgarebe le tlotsa dintsi tsa lona. Go thwe fa kgarebe e lebella lesogana e tla metsa mathe ya le rata kapele

Pseno ya pudi-tona fa e apeilwe le mudi wa thola wa tlase go thwe ke tlhare sago tsosa bonna. Fa monna a swetswe ke bonna a sa lakalele basadi o fiwa wona mme a name a tsoge mesifa ya bonna.

Tlhoro tsa more-o-nkgang tse ntshonyana di thibela tsala basadi. Fa monna a rata gore mosadi wa gagwe a fetse tsala o batla ditoba more-o-nkgang a di sile, mme e tla re fa a naya mosadi mafsi kapa motlopi a mo tshela ka teng. Go thwe fela mosadi a nwa go fedile ka tsala ya gagwe. Ke tlhare se thata sa ngaka tsa Basotho ka gore ka nako tse dingwe ba se rekisetse baloi, mme baloi ba tle ba thibela basadi ba bangwe tsala ka sona.

Seletsa setlhare sa go thibolla banna fa ba thibilwe ke basadi ba ileng kgweding. Go thwe fa monna a tlhabetswe ka sona a se nwa ga a ke a tla a kgukgwadi ya Letlhabula e phatshwa ga mmala o mogibidu le o mosweu ke setlhare sa go thibolla monna fa a thibilwe ke mosadi a ile kgweding. Monna o tlomola lekapa la yona a le omise, fale le omile a le sile e nne boupenyana, janong e tla re fa monna a kgutlilwe ke basadi ga kgetsolwa ka ntlhana ya thipa ga tshelwa leswaneng la metsi a nwa. Go thwe se ntsha madi a seadi e le sona fela le ga se kopangwe le se sengwe setlhare.

Basotho fa barata gore motho e tle re a swa a se ka a swa ka bonako ba tsaya pelo ya kgudu ba e sile, e re fale ba naya motho nama ba mo tshela morong. Go thwe motho wa teng a a swa a ka se ka a swa ka bonako, o tla swa a tsoga a swa a tsoga.

Fa lesogana le kgarebe di fetetswe ke ngwana mme madi a bona a se a kopane, gore ba tle ba kopane pila go tsawa tlhare sa magole go segwe nala tsa lesogana le tsa kgarebe di kopangwe le samagole go arametswe. Mosetsana o se amarela pele ka marago le monna a jalo fela, ke gona mosidi wa teng ba ka o komiswang. Janong lesogana le kgarebe ba lokile mading a bona.

Masepa a kgogo ya dira le mafura a phofu, le maimo yo mogolo le motho-yo-montsho, le tswalo la tau fa di tlhakantswe ke pheko bakgomana. Kgogo ya dira e ya tlhokega le phofu ke sekwala sa diphoofolo, di ira gore kgosi e rate go bonwa ke botlhe. Maimo o ya imela, motho-yo-motho o ya lebatso, tswalo la tau le ya garola le ya tsosa, janong di ira gore kgosi kapa mokgonyana a be le seriti a tshabege a tlhomphege.

15

Fa monna a agile ntlu mme ngaka ya gagwe e mo epeletse pheko tsa motse e bile e mo tlhabetse mmeleng, gore ntlu ya gagwe e tle e tiye go feta pele monna wa ntlu o tsoga e sale ka masa a rotela seatleng sa gagwe a gaso go dikolosa ntlu ya gagwe pele tsatsi lengwe. Go thwe fa monna a irile jalo o swinne, moloi a ka se ka a ira sepe.

Mokgura o mogolo ke tlhare sa go phukutsa mala gala. Go tsawa tlhoro ya teng go silwe e re boupenyana ba teng go kgetsole go se nnye go tshelwe metsaneng motho a nwe, go tshwe se ntsha gala yo yotlhe fa mothong, se mastla thata.

Mosimane wa thabeng ke tlhare sa mfikela, fela basimane fa ba disitse ba naya ya sa itseng mokgwa wa sona thupa gore a se sapa ka yona pele, fa sa na go se sapa ba thuge medi ya sona e metsi ba mo sunedise. Fa a sa na go se sunetsa o tla ethimola thata, mme ba bangwe ba tshaga fa a ela mamina fela.

Mookgopho ke tlhare sa go laya basimane go nawa mosimane kota go betsa mookgopho, go thwe a o lebele fa a o betsa. Mosimane o tla setla mookgopho ka patla a wo tomoletse matlho, e tla a ntse a wo setla o utlwa matlho a rata go baba, a nama a re gaa, fa a sianna metsing a re ke ya tlhapisa a sakgale thata go baba. Ya bo go baba mafsi a mookgopho fela marago a didimale.

END. S. 602.